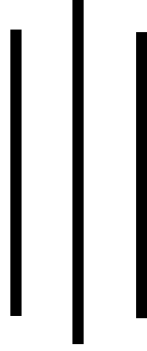
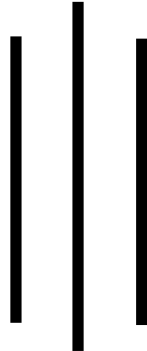

सामुदायिक वनले उपभोक्ताको जीवनयापनमा पारेको प्रभाव
मकवानपुर जिल्ला हेटौंडा नगरपालिका चौकिटोल स्थित सुन्दर सामुदायिक
वनका जनजाति उपभोक्ताहरुको एक समाजशास्त्रीय अध्ययन

मानविकी तथा समाजशास्त्र संकाय अन्तरगत स्नातकोत्तर तह उपाधिको
आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिको लागि मकवानपुर बहुमुखी क्याम्पस
समाजशास्त्र/मानवशास्त्र विभागमा प्रस्तुत शोधपत्र

शोधकर्ता
विष्णु प्रसाद न्यौपाने
२०६८

त्रिभुवन विश्वविद्यालयबाट सम्बन्धन प्राप्त
मकवानपुर बहुमुखी क्याम्पस
समाजशास्त्र/मानवशास्त्र विभाग
हेटौडा मकवानपुर

सिफारिस पत्र

मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधि हासिल गर्नका लागि आंशिक आवश्यकता पूरा गर्न विष्णु प्रसाद न्यौपानेद्वारा “सामुदायिक वनले उपभोक्ताको जीवनयापनमा पारेको प्रभाव: मकवानपुर जिल्ला हेटौडा नगरपालिका चौकिटोलस्थित सुन्दर सामुदायिक वनका जनजाति उपभोक्ताहरूको एक समाजशास्त्रीय अध्ययन” शीर्षकको शोधपत्र मेरो सुपरिवेक्षणमा तयार भएको हो । प्रस्तुत शोधपत्र अन्तिम मूल्याङ्कनको लागि सिफारिस गर्दछु ।

रामेश्वर बराल

सहायक प्राध्यापक, शोध निरीक्षक

समाजशास्त्र/मानवशास्त्र विभाग

मकवानपुर बहुमुखी क्याम्पस, हेटौडा

मिति : २५ अप्रिल, २०१२

त्रिभुवन विश्वविद्यालयबाट सम्बन्धन प्राप्त
मकवानपुर बहुमुखी क्याम्पस
समाजशास्त्र/मानवशास्त्र विभाग
हेटौडा मकवानपुर

स्वीकृति पत्र

मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधि हासिल गर्नका लागि आंशिक आवश्यकता पूरा गर्न विष्णु प्रसाद न्यौपानेद्वारा “सामुदायिक वनले उपभोक्ताको जीवनयापनमा पारेको प्रभाव: मकवानपुर जिल्ला हेटौँडा नगरपालिका चौकिटोलस्थित सुन्दर सामुदायिक वनका जनजाति उपभोक्ताहरुको एक समाजशास्त्रीय अध्ययन” शीर्षकको शोधपत्रलाई स्वीकृति प्रदान गरियो ।

रामेश्वर बराल
शोध निरीक्षक

राम पण्डित खनाल
बाह्य परीक्षक

वीरेन्द्र प्रसाद शाह
संयोजक, विभागीय प्रमुख
मिति : ५ मई, २०१२

त्रिभुवन विश्वविद्यालयबाट सम्बन्धन प्राप्त
मकवानपुर बहुमुखी क्याम्पस
समाजशास्त्र/मानवशास्त्र विभाग
हेटौडा मकवानपुर

भाषा सम्पादन-पत्र

मकवानपुर बहुमुखी क्याम्पस, हेटौडाका छात्र श्री विष्णु प्रसाद न्यौपानेद्वारा “सामुदायिक वनले उपभोक्ताको जीवनयापनमा पारेको प्रभाव: मकवानपुर जिल्ला हेटौडा नगरपालिका चौकिटोल स्थित सुन्दर सामुदायिक वनका जनजाति उपभोक्ताहरूको एक समाजशास्त्रीय अध्ययन” शीर्षकको तयार पारिएको शोधपत्रको भाषा सम्पादन गरेको प्रमाणित गर्दछु ।

मैले यस शोधपत्रको भाषा, शुद्धाशुद्धी तथा व्याकरणहरूलाई सम्पादन गरेको छु । साथै यसका लागि समाजशास्त्र/मानवशास्त्र विभागले उपलब्ध गराएको अवसरको लागि धन्यवाद व्यक्त गर्दछु र विष्णु प्रसाद न्यौपानेको उत्तरोत्तर प्रगतिको कामना गर्दछु ।

घनश्याम घिमिरे

सहायक प्राध्यापक, नेपाली विभाग

मकवानपुर बहुमुखी क्याम्पस

मिति : ३ मई २०१२

कृतज्ञता ज्ञापन

यो शोधपत्र तयार गर्ने शिलशिलामा आफ्नो अमूल्य समय सल्लाह, सुभावा र आवश्यक निर्देशन दिनुहुने मकवानपुर बहुमुखी क्याम्पसका आदरणीय सहायक प्राध्यापक श्री रामेश्वर बराल प्रति म हृदयदेखि नै आभार व्यक्त गर्दछु । यसैगरी समाजशास्त्र मानवशास्त्र विषय स्नातकोत्तर तहका कार्यक्रम संयोजक श्री वीरेन्द्र प्रसाद शाह प्रति पनि हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु ।

शोधपत्र तयार गर्ने शिलशिलामा आवश्यक सूचना र तथ्याङ्क संकलन गर्ने क्रममा सहयोग पुऱ्याउन हुने सुन्दर सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह र त्यसमा पनि विशेष गरी समूहका अध्यक्ष श्री केदार प्रसाद वतौला, मकवानपुर जिल्ला विकास समिति, मकवानपुर जिल्ला वन कार्यालय र हेटौडा नगरपालिका प्रति स-धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

विशेषत यो शोधपत्र तयारगर्दा आवश्यक तथ्याङ्कको लागि नमूना छनौटमा परेका उत्तरदाता तथा अन्य जानकार व्यक्तिहरु जसले समयको व्यस्तता बावजुद पनि निकै चासोका साथ प्रश्नहरुको जवाफ दिई पूर्णरूपमा सहयोग पुऱ्याउनु भयो, वहाँहरुप्रति हृदयदेखि नै धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

मिति:.....

विष्णु प्रसाद न्यौपाने
मकवानपुर बहुमुखी क्याम्पस,
हेटौडा

विषय सूची

पेज नं.

सिफारिस पत्र	I
स्वीकृति पत्र	II
भाषा सम्पादन-पत्र	III
कृतज्ञता	IV
विषय सूची	V
तालिका सूची	VII

अध्याय-एक

परिचय

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि	१
१.२ समस्याको कथन	५
१.३ अध्ययनको उद्देश्य	६
१.४ अध्ययनको औचित्य	६
१.५ अध्ययनको संगठन	६

अध्याय- दुई

पूर्व साहित्य समीक्षा	८
-----------------------	---

अध्याय- तीन

अनुसन्धान पद्धति

३.१ अनुसन्धानको ढाँचा	१२
३.२ अध्ययन क्षेत्रको छनोट र यसको औचित्य	१२
३.३ समग्रता र नमूना छनोट विधि	१३
३.४ तथ्याङ्कको प्रकृति र श्रोत	१३
३.४.१ प्राथमिक तथ्याङ्कको श्रोत	१४

३.४.२	द्वितीय तथ्याङ्कको श्रोत	१४
३.५	तथ्याङ्क संकलनका विधि र तरिकाहरु	१४
३.५.१	अन्तर्वार्ता	१५
३.५.२	अवलोकन	१५
३.५.३	मुख्य जानकार व्यक्तिहरूसँग छलफल	१५
३.५.४	लक्षित समूहसँग छलफल	१५
३.६	तथ्याङ्क प्रशोधन, विश्लेषण र प्रस्तुतीकरण	१६
३.७	अनुसन्धान आचारसंहिता	१६
३.८	अध्ययनको सीमा	१६

अध्याय- चार

अध्ययन क्षेत्रको परिचय

४.१	मकवानपुर जिल्लाको सामान्य परिचय	१८
४.२	हेटौंडा नगरपालिकाको परिचय	१९
४.२.१	भौगोलिक अवस्था	१९
४.२.२	वातावरण तथा स्वास्थ्य	२०
४.२.३	जनसंख्या	२०
४.२.४	सडक	२१
४.२.५	शैक्षिक अवस्था	२२
४.२.६	धार्मिक अवस्था	२३
४.२.७	औद्योगिक अवस्था	२४
४.२.८	पेशागत अवस्था	२५
४.३	अध्ययन क्षेत्रको परिचय	२६
४.३.१	सीमा तथा क्षेत्रफल	२६
४.३.२	वनस्पति तथा वनको अवस्था	२६

४.३.३	जातिगत समूह, घरधुरी र पेशा	२६
४.३.४	आर्थिक अवस्था	२७
४.३.५	सामाजिक एवं सांस्कृतिक पद्धति	२८

अध्याय- पाँच

सामुदायिक वनले उपभोक्ताको जीवनयापनमा पारेको प्रभाव

५.१	उत्तरदाताहरूको व्यक्तिगत विवरण	२९
५.१.१	घरमूली	२९
५.१.२	जाति/जनजाति	३०
५.१.३	शिक्षा	३१
५.१.४	पेशा	३२
५.२	आर्थिक विवरण	३३
५.२.१	जग्गा	३४
५.२.२	घरको वनावटको आधारमा उत्तरदाताको वितरण	३४
५.२.३	पशु/पंक्षी पालनको आधारमा उत्तरदाताको वितरण	३५
५.२.४	उत्तरदाताहरूको पारिवारिक मासिक औसत आम्दानी	३५
५.२.५	उत्तरदाताहरूको पारिवारिक मासिक औसत खर्च	३६
५.२.६	सामुदायिक वनबाट आर्जित रकम खर्च	३७
५.२.७	वनको आय वितरण	३७
५.२.८	वन पैदावरको उपलब्धता	३८
५.२.९	वन पैदावरको आवश्यकता	३९
५.२.१०	सामुदायिक वनको स्थापनाले आर्थिक अवस्थामा सुधार	३९
५.२.११	सामुदायिक वनको स्थापनाले पारेको प्रभाव	४०
५.३	उत्तरदाताहरूको सामाजिक कार्यक्रम	४०
५.३.१	समूहको छलफल र बैठकमा सहभागिता स्थिति	४१

५.३.२	कार्यसमितिमा प्रतिनिधित्व	४२
५.३.३	छलफल र कार्यसमितिमा जनजाति महिलाहरुको सहभागिता स्थिति	४४
५.३.४	वन पैदावरको वितरण अवस्था	४५
५.३.५	निर्णय प्रकृयागत अवस्था	४६
५.३.६	वन संरक्षणबाट सहयोग	४७
५.३.७	वन व्यवस्थापन	४७
५.३.८	जातीयताको कारणले विभेद	४८
५.३.९	उच्च जाति र जनजाति बिचको सम्बन्ध	४८
५.३.१०	सामुदायिक वनको स्थापना पछि वनको अवस्था	४९
५.३.११	सामुदायिक वनबाट प्रत्यक्ष लाभ	४९

अध्याय-६

सारांश र निष्कर्ष

६.१	अध्ययनको सारांश	५१
६.२	अध्ययनको निष्कर्ष	५४

सन्दर्भ सामग्रीहरु

- अनुसूची-१ उपभोक्ताहरुको लागि अन्तवार्ता प्रश्नवाली
अनुसूची-२ प्रमुख जानकार व्यक्तिसँग सोधिएका प्रश्नावली
अनुसूची-३ समूह छलफलको लागि तयार पारिएको प्रश्नावली
अनुसूची-४ अध्ययन क्षेत्रको नक्सा

तालिका सूची

तालिका नं.	तालिकाको विवरण	पेज नं.
१	हेटौंडा नगरपालिकाको घरधुरी र जनसंख्या	२१
२	शैक्षिक संस्थाको विवरण	२२
३	धार्मिक विवरण	२३
४	पेशागत अवस्था	२५
५	जातीय समूह घरधुरी र पेशा	२७
६	घरमूलीको लिङ्गगत वितरण	३०
७	उत्तरदाताको जातिगत वितरण	३०
८	प्राप्तशिक्षाको आधारमा उत्तरदाताको वितरण	३१
९	पेशाको आधारमा उत्तरदाताको वितरण	३२
१०	जग्गाको आधारमा उत्तरदाताको वितरण	३४
११	उत्तरदाताको घरको बनावट	३४
१२	पशु/पंक्षी पालनको आधारमा उत्तरदाताको वितरण	३५
१३	उत्तरदाताको पारिवारिक मासिक औसत आम्दानी	३५
१४	उत्तरदाताको पारिवारिक मासिक औसत खर्च	३६
१५	वनबाट आर्जित रकम खर्च सम्बन्धमा	३७
१६	वनको आय वितरण	३७
१७	वनपैदावरको उपलब्धताको आधारमा उत्तरदाताको वितरण	३८
१८	वनले ल्याएको सुधारको स्थितिका आधारमा उत्तरदाताको वितरण	३९
१९	वनले पारेको सकारात्मक वा नकारात्मक प्रभावको आधारमा उत्तरदाताको वितरण	४०
२०	जनजाति उपभोक्ताको समूहको छलफलमा सहभागिता स्थिति	४२
२१	कार्यसमितिमा प्रतिनिधित्वको अवस्था	४३
२२	कार्य समितिमा समावेश हुन इच्छुक उपभोक्ताको स्थिति	४३
२३	सहभागिताको आधारमा उत्तरदाताको वितरण	४४
२४	जनजाति महिलाको सहभागितामा वृद्धिको स्थिति	४५
२५	वन पैदावार वितरणको आधारमा उत्तरदाताको वितरण	४५
२६	निर्णय प्रकृयाको आधारमा उत्तरदाताको वितरण	४६
२७	ब्राह्मण-क्षेत्री र जनजातिबीचको सम्बन्धका आधारमा उत्तरदाताको वितरण	४८
२८	सामुदायिक वनको स्थापनापछिको वनको अवस्था	४९